

Milli Mücadele'den Türk Siyasal Hayatına; Alâettin Tiritoglu (1903-1969)

Yrd. Doç. Dr. Serdar SARISIR*

Özet

Alâettin (Tiritoglu), 1903'te Uşak'ta dünyaya gelmiştir. Yunan işgali ile birlikte Milli Mücadele'ye katılmış, 17 yaşında henüz 20 günlük evli iken, Uşak'tan oluşturduğu akıncı müfrezesinin başında, Demirci Cephesi'ne gitmiştir. İzmir İktisat Kongresi'ne katılmış, İzmir'de bulunduğu sürede de, Milli Mücadele için faydalı işler yapmıştır.

Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, 1931'de Uşak Belediye Başkanı seçilmiştir. Kırklareli Cumhuriyet Halk Partisi başkanlığı görevinde iken, V. Dönemde Maraş'tan; VI ve VII. Dönemlerde ise, Kütahya'dan C.H.P. milletvekili seçilmiştir. Kısa bir süre, Cidde Elçiliği yapmış olan A. Tiritoglu, 1957'de C.H.P.'den ayrılarak Cumhuriyetçi Millet Partisine geçmiştir. Daha sonra arkadaşlarıyla birlikte, 10 Ocak 1960'ta Sosyalist Partiyi kurmuştur. 1961'de genel sekreterlikten düşürülünce, aynı gün partiden istifa etmiştir. 1962 yılına geldiğinde, A. Tiritoglu'nun Sosyalist Kültür Derneğinin kuruluş çalışmaları içerisinde yer aldığını görmekteyiz. 1964'te Sosyal Demokrat Parti'nin kuruluşunda yer almışsa da, burada aradığını bulamamış; C.H.P. "ortanın solu" sloganını benimseyince, tekrar C.H.P.'ye katılmıştır. İstiklâl Madalyası sahibi olan Alâettin Tiritoglu, 28 Aralık 1969'da Ankara'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Sosyalist Parti, Sosyalist Kültür Derneği, Sosyal Demokrat Parti.

---

* Niğde Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Alâettin Tiritiöğlu 1903-1969: from National Struggle to the Turkish Political Life,

Abstract

Alâettin (Tiritiöğlu) was born in Usak in 1903. During the Greek occupation of Anatolia, while he was married for only 20 days, he collected the local defensive forces in Usak and joined the national struggle by adhering to the Demirci front. He participated in the Congress of Economy in Izmir. He carried out very useful works in İzmir for the success of the national struggle.

After graduating from the Faculty of Law of Paris University, he was elected the mayor of Usak in 1931. While he was the head of the Republican People Party in Kırklareli, he was selected as Member of the Parliament for the 5th Session from Maras. For the 6th and 7th Sessions of the Parliament, he was selected as an C.H.P. from Kutahya region. For a short time he was sent to Cidde as an ambassador and then he left the Rebuglican People Party and joined the Rebuglican Nation Party in 1957. Afterwards, with a group of friends, Tiritiöğlu established the Socialist Party on 10 January, 1960. When he was ousted in 1961 from the secretariat of the Party, he resigned from it the very same day. In 1962, we see Tiritiöğlu busy with the foundation of the Socialist Culture Society. In 1964, although he was one of the founder members of the Social Democrat Party, he did not appreciate the ongoing policy of the Party and resigned to rejoin the Republican People Party which had embraced the slogan "left of the middle". Alâettin Tiritiöğlu, who had been granted the Medal of İstiklâl, died in Ankara on 28 December, 1969.

Key Words: *National Struggle, Republican People Party, Rebuglican Nation Party, Socialist Party, Society of the Socialist Culture, Social Democrat Party.*

Ailesi ve Hayatının İlk Yılları

Alâettin bey, Tiritiöğlu ailesinden Mehmet pařa¹ ve Fatma hanımın oğulları olarak, 1903'te Uşak'ta dđnyaya gelmiřtir². Uşak'ın varlıklı ve köklü ailelerinden biri olan Tiritiöğlu ailesi, Afyon'un, Sandıklı ilçesi Kavaklı köyünden Uşak'a gelen, evlenerek buraya yerleşen ve hocalık yapmakta olan bir kişiden gelmektedir. Hoca efendi, ince yapılı bir insan olması nedeniyle zamanla kendisine "tirit imam" denilmiş ve kendisinden sonra gelen aile bireyleri de bu isimle anılır hale gelmişlerdir.

¹ Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İstanbul 1970, s. 267.

² *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939*, C. II, Ankara 2001, s. 553, (Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nde, Alâettin Tiritiöğlu'nun Sicil Dosyası'nda, kendisinin beyan ettiği tercüme-i hâl kağıdı ve VI. Dönem Milletvekili Mazbatası bulunamamıştır).

Tirit imamın Uşak'a yerleşmesine vesile olan evliliği neticesinde, Osman adında bir oğlu olmuştur. Manifaturacılıkla uğraşan Osman efendinin, dünyaya gelen dört oğlundan ilki olan Mehmet bey (diğerleri Hamit, İlyas, Osman), Alâettin beyin babasıdır. Halıcılık, palamutçuluk ve âşâr iltizamı ile uğraşan Mehmet bey, döneminde yörede yardımseverliği ile tanınan bir kişidir. Mehmet beyin, şehre su getirerek çeşmeler yaptırması, muhtaçlara el uzatarak eğitime katkıda bulunması, yardımsever bazı davranışları arasında yer alır; ayrıca Mehmet bey, Hacı Remzi Mektebi'ne ekonomik olarak yardım etmiş, bu okulun kız-erkek karışık eğitim yapma girişimini de desteklemiş, bizzat kendi kızlarını bu okula kayıt ettirerek devrin taassubuna karşı koymuştur.

Yardımseverliği dışında, yeniliklere açık diyebileceğimiz, ince bir zevk sahibi olan Tiritöğlü Mehmet bey, kış aylarında da çiçek yetiştirebilmek amacıyla, İzmir'den getirilen özel bir çiçek uzmanı sayesinde, Uşaklıların belki de ilk defa gördükleri, yüzlerce çiçek çeşidinden oluşan ve botanik bahçesi olarak nitelendirebileceğimiz camlarla çevrili bir bahçe yaptırmıştır³.

Çocukluğu bu ortamda geçmiş olan Alâettin bey, ilk öğrenimine, kadrosu ve programı ile Uşak'ta modern bir eğitim anlayışının öncüsü konumundaki, Gülşeni İrfan Mektebinde devam etmiştir. Başta okul müdürü, Ahmet (Tahir), Haşim (Tekin), Ata (Çakaloz) ve Ekrem (Helvacıoğlu) gibi hocalardan ders almıştır⁴. Alâettin bey henüz sekiz yaşındayken, İzmir yolculuğu sırasında kolera salgınına yakalanan babasını, Ağustos 1911'de kaybetmiştir⁵. Alâettin bey orta öğrenimini ise, Galatasaray Lisesi'nde

³ Mehmet bey, 1890'da paşa unvanı almıştır. Uşak nüfus kütüğünde kaydedildiği şekliyle, "Tiritzâde seâdetlü Mehmet Paşa"nın, paşalığı alışı yerel basın ve anlatılanlara göre şöyledir: Anadolu'da 1890 yılında geniş bir kuraklık baş göstermiş ve şüphesiz Uşak'ta bu kuraklıktan etkilenmiştir. Bu sıkıntılı günlerde Konya'dan padişah emriyle İzmir'e zahire götüren deve kervanı, Uşak'a gelerek mola vermiştir. Bir tarafta aç insanlar öte tarafta buğday çuvalları... Her şeyi göze alan Mehmet bey, bu durumda buğdaylara el koyarak halka dağıtmıştır. Mehmet beyin bu tutumu, devlete isyan telakki edilmiş ve eşkıya olduğu düşüncesiyle, hakkında vur emri çıkartılarak aranmaya başlanmıştır. Her tarafta aranmakta olan Mehmet bey, ne olursa olsun durumu devletin yetkili makamlarına anlatmaya karar vermiş ve Bursa'ya Vali Mahmut Celalettin paşaya giderek, olayın iç yüzünü anlatmakla birlikte; ayrıca kendisinin 93 Harbi'ne Uşak'tan katılan 250 kişilik gönüllü kuvvette yer aldığı, Şipka Savaşı'ndaki yararlılığından dolayı Süleyman paşanın taltifine mahzar olduğunu, bu nedenle kendisinin eşkıya olamayacağını anlatmıştır. Vali kendiliğinden gelip teslim olan bu şahsın, eşkıya olmadığına kanaat getirerek gerekli irtibattan sonra kendisini İstanbul'a sevk etmiştir. Padişah huzuruna kabul edilen Mehmet bey, burada Uşak halkının açlığını, ızdıraplarını, sefaletini saray teşrifatlarından uzak yerel bir üslup ile yalın bir şekilde padişaha anlatmış, Padişah da "Bu adam dürüst ve pervasız bir adamdır. Bundan sonra adına. Pervasız Mehmet Paşa" deyiniz şeklinde buyruk vermiştir. Böylece Mehmet bey, Mehmet paşa olmuş ve fermanı "Pervasız Mehmet Paşa" olarak yazılmıştır. *Bkz.* Haşim Tümer; *Uşak Tarihi*, İstanbul 1971, s. 284-286.

⁴ Tümer, *a. g. e.*, s. 81-82.

⁵ *A.g.e.*, s. 286.

tamamlamıştır⁶. Alâettin beyin çocukluk ve erken gençlik yılları Osmanlı Devleti'nin yaşadığı en zor günlerdir. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve nihayet Yunan işgali...

Milli Mücadele Yılları

Yunanlılar İzmir'i işgal ettiklerinde, 16 yaşında bir genç olan Alâettin bey, kendini işgallere karşı bütün memleket topraklarında doğmaya başlayan bir mücadelenin, Millî Mücadele'nin içinde bulmuştur.

Milli Mücadele döneminde, Uşak'ta Kuvâ-yi Milliye hareketini İttihat ve Terakki yanlıları başlatmıştır. Ancak bu İttihat ve Terakki yanlılarının bir kısmı yeni şartlara göre hareket ederken, bir kısmı da gizli olarak İttihat ve Terakkiciler ile olan bağlarını sürdürüyorlardı. Uşakta İbrahim (Tahtakılıç) ve başkanı olduğu "*Uşak Heyet-i Merkeziyesi*" birinci yolu seçerken, Bacakoğlu Mustafa ve başkanlığını yaptığı "*Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Milliyesi*" ise, İttihat ve Terakkiciler ile bağlarını koparmamıştı⁷. Aynı zamanda Uşak'ta Karakol Cemiyetinden ve muhtemelen de, Teşkilatı Mahsusadan direniş yanlısı guruplar çalışmalarını sürdürüyorlardı⁸.

Şüphesiz ilk etapta bir avuç yerel aydın ve eşraftan oluşan Millî Mücadele taraftarlarının birbirlerinden haberdar oldukları ve birlikte hareket ettikleri düşünüldüğünde, Alâettin beyin de mevcut fikri atmosferden uzak olmadığı ve bu insanlarla ilişkiler geliştirmiş olmasının yüksek bir ihtimal olduğu düşünülebilirse de, Alâettin beyin bu dönemde geliştirdiği ikili ilişkilerin, hayatının daha sonraki dönemlerinde nasıl bir etki yaptığını kesin yargılar ile ifade etmek güçtür.

Yunan ilerleyişinin devam ettiği günlerde, Uşak Müftüsü Hafız Ali efendi ile İttihat ve Terakki Milletvekilliği yapmış olan İbrahim (Tahtakılıç) bey ve diğer aydınlar Uşak Türk Ocağı'nda sık sık toplanarak, bir çok genç ile birlikte durum değerlendirmesi yapıyorlardı. Bu gençlerden birisi de, Alâettin beydir⁹. Fahrettin (Altay), 26 Temmuz 1920'de Uşak'ı ziyaret ettiğinde; İbrahim (Tahtakılıç) bey, olup bitenler hakkında kendisine bilgi vermiş ve (Altay)'ın deyimiyle "*heyetin en genç üyesi münevver bir vatanperver olan Alâettin (Tiritoğlu)*" ile tanıştırmak, kendisinin bir gönüllü süvari kıtası teşkil etmekte olduğunu bildirmiştir.

⁶ *Yurt Ansiklopedisi*, C. X, İstanbul 1984, s. 7523.

⁷ Sadiye Tutsak, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uşak (1923-1933)*, İzmir 1998, s. 17.

⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara 1989, s. 368.

⁹ Besim Atalay, "Uşak'ta Milli Hareket", *Yakın Tarihimiz*, C. II, S. 20, (Temmuz 1962), s. 205-207.

Genel ve yerel; çalışma ve teşkilatlandırma faaliyetlerinin yanı sıra, yörenin önde gelen Kuvâ-yi Milliye ruhlusu gençlerinden biri olan Alâettin bey, henüz 17 yaşındayken yukarıda da bahsedilen ve İbrahim beyin Fahrettin (Altay)'a yazdığı mektuptan anlaşıldığı üzere, Uşak'tan teşkil olunan ve bizzat kendisinin idare ettiği, Akıncı Müfrezesi olarak da bilinen, bir kuvvetin bütün ihtiyaçlarını şahsen karşılamaktaydı. Giritli Tahsin isminde bir subayı da yardımcı olarak beraberinde bulunduruyordu. 1 Ağustos 1920'de Uşak'a gelen İzzettin (Çalışlar)'in teftiş ettiği ilk millî kuvvetin bu müfreme olması önemlidir.

Alâettin beyin Makbule (1920) hanımla evlenmeleri de bu günlerde gerçekleşir. Henüz daha 20 günlük evli iken Demirci Cephesi'ne Çerkez Ethem kuvvetlerine yardım etmek amacıyla, Akıncı Müfrezesi Kumandanı olarak yola çıkmışsa da, Uşak hadisesi üzerine, yetişememiş ve kendini Burdur'da bekleyen akrabalarının yanına gitmek durumunda kalmıştır¹⁰.

1923'te İzmir İktisat Kongresi'ne katıldığını bildiğimiz¹¹ Alâettin beyin, Mustafa Kemal'in Karşıyaka'da kabul ettiği, İzmir İktisat Kongresi Uşak temsilcileri içinde yer almış olması muhtemeldir. Alâettin bey, İzmir'de bulunduğu sürede, Ahmet Esat (Tomruk)'un Yunan subaylarından elde ettiği istihbarî bilgileri Antalya mutasarrıfı Aşir beye ulaştırmış, Aşir bey de, kendisine ulaşan bilgileri Genelkurmay Başkanı İsmet paşaya iletmıştır¹².

Mustafa Kemal paşa, 19 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nden Ankara'ya dönüşü esnasında, yanında eşi Latife hanım, Fevzi paşa ve Erkânî ile birlikte Uşak'a geldiklerinde, Bedesten (şimdiki Kuyumcular Çarşısı)'nin üst katındaki Uşak Türk Ocağı'nı ziyaret etmiş ve buradaki toplantıda huzurunda üç kişi konuşma yapmıştır¹³. Bunlardan biri de, gençlerin adına konuşan ve o günlerde 20 yaşında bulunan Alâettin beydir. Alâettin beyin konuşmasından sonra, Mustafa Kemal dikkate değer cevabî bir konuşma yapmıştır¹⁴. Oldukça genç yaşına rağmen bir işgal ve ona karşı başlatılan

¹⁰ Altay, *a.g.e.*, s. 259-260, 266-267; İzzettin Çalışlar, "Kurtuluş Savaşı'nda Uşak'tan Hatıralar", *Uşak Halk Eğitim Dergisi*, C. 1, S. 2, (Mayıs 1978), s. 6-7; *1967 Uşak İl Yıllığı*, s. 64-65; Erhan Aktaş, *Atatürk ve Uşak*, İstanbul 1981, s. 23-24; Tekeli-İlkin, *a.g.e.*, s. 325, 326, 328-330, 339.

¹¹ *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939*, C. II, s. 553.

¹² Zekerîya Türkmen (Haz.), *İngiliz Kemâl (Ahmet Esat Tomruk) Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara 2000, s. 6.

¹³ Diğer konuşmacılar, Sadri (Us) ve Ruhi (Alper)'dir. Ruhi (Alper)'in konuşması, Atatürk'ün tepkisi ve cevabî konuşması için bkz., Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, İstanbul 1961, s. 304.

¹⁴ Mustafa Kemal paşa, kürsüye çıkarak önce Alâettin beyin konuşmasına cevaben bir konuşma yaparak; "Evladım biz zalim değiliz. Avrupalıların beyinlerinde patlayalım... Mazlum hiç değiliz onların hakir zincirleri altında inleyelim... Burada diyeceksin ki": Yumruğunu sıkıp işaret parmağını batıya çevirerek: "Garbin cebin-i zalimi, affetmedim seni Türküm ve düşmanım sana, Kalsam da bir kişi", bkz. Aktaş, *a.g.e.*, s. 98-101.

kutsal bir direnişi, durağan değil, aksine ona etki eden bir kişi olarak yaşayan, Alâettin beyin, hayatındaki bundan sonraki yıllar, siyasi hayatının başlangıcı niteliğindeki Halk Fırkası'nda çalıştığı ve Parti Müfettişliği yaptığı günlerdir.

Siyasi Hayatı

Fransa'ya eğitim amacı ile giden ve Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 23 Ekim 1930'da bitirerek, memleketi Uşak'a dönen Alâettin bey, 1931'de yapılan yerel seçimlerde, Uşak Belediye Başkanı seçilmiş ve dönemi için yenilik sayılabilecek çalışmalar başlatmıştır. Öncelikle şehir merkezinde, çarşı içinin imarından başlayan Alâettin bey, şehrin kanalizasyon işlerine dair girişimlerde bulunmuş, bugünkü stadyumun yerini hazırlayarak gençlere spor yapabilecekleri bir ortamı hazırlamış ve parklar yaparak şehrin güzelleşmesine katkıda bulunmuştur. Ankara'da henüz başlamak üzere olan asfalt yol yapım işlerinden daha önce, ilk asfalt tecrübesini ve beton yol yapımını Uşak'ta şehir içinde uygulayarak hizmete sokmuştur¹⁵. Bu yol yapım işleri ile ilgili dönemin belediye mühendisi Halis bey ile Alâettin beyin arasında geçen ilginç olay Alâettin beyin anlatımıyla şöyle gelişmiştir:

“-Fransa'dan döndüğüm yıllarda Uşak'ta yenilikler yapmayı düşünmüş, ilk iş olarak da belediye mühendisinin nasıl biri olduğunu sormakla başlamıştım...”

Belediye Başkanı ve mühendis bey bir araya geldiklerinde ise, aralarındaki ilginç diyalog şöyle devam etmiştir:

*“-Mühendis bey Belediyenin önüne doğru olan yola Arnavut kaldırımı yapsak, dememe kalmadan, o terbiyeli adam hiddetlenerek, aynen Reis Bey size teessüf ederim. Siz Avrupa görmüş insansınız, memleketin her sokağını asfaltlamak düşüncesinde olmadıkça başka reislerden farkınız ne olabilir demekten kendini alamadı...”*¹⁶

Yeniliklere açık olmak salt insanın Avrupa görmesinden midir yoksa ruhundan gelen bir olgu mudur, bilinmez ama, Alâettin beyin fikirlere saygılı, doğru fikirleri destekleyen bir insan olduğunu mevcut diyalogun sonucundan çıkarmak yanlış olmaz. Zira Halis beyin düşünceleri, Uşak caddelerinde hayat bulmuştur.

Alâettin beyin Türkiye Büyük Millet Meclisine Milletvekili olarak ilk girme teşebbüsü, bürokratik tecrübesizlikten olsa gerek, başarısızlıkla

¹⁵ *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939, C. II, s. 553; Tümer, a.g.e., s. 103; Halis, Çanakkale Raporu, İstanbul 1975, s. XI.*

¹⁶ Halis, a.g.e., s. XII.

sonuçlanmıştır. IV. Dönemde ölüm ve diğer nedenler ile boşalan milletvekillikleri yerine yapılan seçimlerde, Kütahya Milletvekilliğine seçilmiş olan Uşak Belediye Başkanı Alâettin beyin seçimlerden önce, belediyedeki görevinden istifa etmemiş olduğunun anlaşılması üzerine, Seçim Teftiş Kurulu'nca seçimi geçersiz sayılmıştır. Yerine kendinden sonra gelen Mustafa Bacak –Alâettin beyin Milli Mücadele'de silah arkadaşısıdır- için tutanak düzenlenmiştir. Ancak bir kişinin milletvekilliğine kabulü veya reddi kararı, T.B.M.M.'ne ait olması itibarıyla; tutanağı onanmamakla birlikte, Alâettin beyin tutanağının incelenmek üzere istenmesine, seçimi reddedildiği taktirde yeniden seçim yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Yapılan incelemede Alâettin beyin ikinci seçmen seçimine başlanmazdan iki ay önce, Uşak Belediye Başkanlığı görevinden istifa etmemiş olduğu tespit edilerek, 20 Haziran 1931'de tutanağı ret olunmuştur¹⁷. Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişiminin ardından, Alâettin Tiritioğlu, Kırklareli C.H.P. başkanlığı görevinde iken¹⁸, yapılan seçimlerde 266 oy ile Maraş'tan C.H.P. milletvekili seçilmiştir. 15.11.1936 tarihli seçim mazbatasını ile T.B.M.M.'ne katılmış ve 27.11.1936 tarihinde de mazbatasını Meclis tarafından onaylanmıştır¹⁹.

T.B.M.M. V. Dönem, Bütçe Encümeni'nde; Vakıflar Genel Müdürlüğü, Havayolları Devlet İşletme İdaresi, Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü, Posta Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü gibi, “1936 Mali Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu”na bağlı bazı dairelerin bütçelerinde değişiklik yapılması ya da söz konusu dairelere ek bütçe verilmesi konularında çalışmıştır. Adliye ve Büyük Millet Meclisi gibi bazı dairelerin de, teşkilat ve kadrolarıyla ilgili çalışmalarda yer almış, bu kurumlara dair kanunların çıkarılmasında -örneğin “Askeri İzin Kanunu, 1517 Sayılı Merkez Bankası Kanunu, Gümrük Tarifesi Kanunu ve 1861 Sayılı Jandarma Efradı Kanunu” vb.- ya da değişiklik yapılması konularında görev almıştır²⁰.

Ayrıca, “Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu”²¹, Askeri ve Mülki Tekaid Kanunu'na Ek Kanun”²² ile yeniden yapılması düşünülen Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı, Başvekâlet ve Hariciye Vekâleti binaları için tahsis edilen bütçenin artırılması konusundaki görüşmelerde²³

¹⁷ Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IV. Dönem 1931-1935, C. I, Ankara 2001, s. 44-45.

¹⁸ A.g.e., TBMM-V. Dönem 1935-1939, C. II, s. 553-554.

¹⁹ TBMM Arşivi, Alâettin Tiritioğlu'nun Sicil Dosyası, 5 D.

²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (bundan böyle, TBMMZC, şeklinde gösterilecektir), Devre V, C. 15, Ankara 1937, ss. 68; Devre V, C. 16, Ankara 1937, ss. 102, 103, 104, 114; Devre V, C. 17, Ankara 1937, ss. 116, 120, 121, 122, 139, 142, 143, 144, 151, 153; Devre V, C. 18, Ankara 1937, ss. 154, 164, 168, 169, 171, 186, 201 ve pek çok yerde.

²¹ TBMMZC, Devre V, C. 19, Ankara 1937, ss. 118'e ikinci ek.

²² TBMMZC, Devre V, C. 24, Ankara 1938, ss. 112'ye ek.

²³ TBMMZC, Devre V, C. 25, Ankara 1938, ss. 179.

yer almış; sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan “İktisadi Teşekküllerin Teşkilatı İle İdare ve Murakabeleri Hakkındaki Kanun”²⁴ ile Orman Kanunu’na Ek Kanun” çalışmalarında bulunmuştur²⁵.

Kütahya Milletvekili olarak görev yaptığı T.B.M.M.’nin VI. Döneminde ise; Bütçe Encümeni’nde, Devlet kurumlarının bütçelerindeki değişiklikler, ek tahsisat, teşkilat ve kadroları ile bu kadrolarda çalışanların özlük hakları konusunda benzer çalışmalarına devam etmiştir.

“Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun’a Ek Kanun”²⁶, Mahsus Bir Kanunla Devletten Bir Hak Temin Eden veya Sermayesinin Yarısından Fazlası Devlete Ait Olan Bankalar veya Müesseseler Memurlarının Maaş ve Ücretleri ve Hizmete Giriş ve Terfi Usulleri Hakkında Kanun”²⁷, Devlete Aid İdare ve Şirketlerde Bulundurulacak Vesaiti Nakliye hakkındaki Ek Kanun”²⁸, Başvekâlete Bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun”²⁹ bu anlamda yer aldığı bazı kanun çalışmalarıdır.

Ayrıca, Münakalât Vekâleti³⁰, Devlet Havayolları Umum Müdürlüğü, Devlet Denizyolları İşletme Umum Müdürlüğü ve Devlet Limanları İşletme Umum Müdürlüğü³¹ bütçelerinin tespiti için raportör olarak görev yapmıştır. Yine “İstiklâl Harbi Malûllerine Verilecek Para Mükâfatı Hakkında Kanun”³² ve Çiftçi Mallarının Korunması Hakkında kanun”³³ gibi kanunların çıkarılmasında da söz almış, görüşlerini açıklayarak, bu anlamdaki çalışmalara katılmıştır.

Alâettin Tiritioğlu, 1943 seçimlerinde 874 oy ile tekrar Kütahya’dan C.H.P. milletvekili seçilmiş ve Milletvekili mazbatasını 15.03.1943 tarihinde Meclis tarafından onaylanmıştır³⁴. VII. Dönem, Bütçe Encümeni’nde³⁵, “İdare Heyetinin, Büyük Millet Meclisi Azasının Tahsisat ve Harcırahları Hakkındaki Kanuna Ek Kanun”³⁶, 2507 Sayılı Kanuna Ek Kanun”³⁷, gibi kanunların çıkarılmasında görev yapmıştır. Ş. Saraçoğlu ile birlikte anayasa

²⁴ TBMMZC, Devre V, C. 26, Ankara 1938, ss. 224.

²⁵ TBMMZC, Devre V, C. 26, Ankara 1938, ss. 110 vd.

²⁶ TBMMZC, Devre VI, C. 2, Ankara 1939, ss. 87.

²⁷ TBMMZC, Devre VI, C. 3, Ankara 1939, ss. 107.

²⁸ TBMMZC, Devre VI, C. 10, Ankara 1940, ss. 108; C. 11, ss. 108’e ek.

²⁹ TBMMZC, Devre VI, C. 11, Ankara 1940, ss. 159.

³⁰ TBMMZC, Devre VI, C. 18, Ankara 1941, ss.252, 253.

³¹ TBMMZC, Devre VI, C. 18, Ankara 1941, ss. 191, 200, 202.

³² TBMMZC, Devre VI, C. 19, Ankara 1941, ss. 234.

³³ TBMMZC, Devre VI, C. 19 Ankara 1941, ss. 206-208.

³⁴ TBMM Arşivi, Alâettin Tiritioğlu’nun Sicil Dosyası, 7 D.

³⁵ TBMMZC, Devre VII, C. 2, Ankara 1943, ss. 21, 23, 25, 27, ve pek çok yerde.

³⁶ TBMMZC, Devre VII, C. 2, Ankara 1943, ss. 1.

³⁷ TBMMZC, Devre VII, C. 11, Ankara 1944, ss. 164.

teklifinde bulunan 222 Milletvekilinin içinde yer almıştır³⁸. Ayrıca, 1943 yılı Devlet Havayolları Umum Müdürlüğünün bütçesinin tespitinde raportör olarak görev alması³⁹ da, T.B.M.M.'deki faaliyetlerinden bazılarını oluşturmaktadır.

A. Tiritioğlu, Milletvekili olarak görev yaptığı bu yıllarda, İstanbul C.H.P. Başkanlığı görevine de getirilmiştir. 17 Haziran 1944 tarihinde C.H.P. Umumi İdare Heyeti, olağan üstü bir toplantı yapmış, görüşmeler esnasında; Alâettin Tiritioğlu'nun İstanbul C.H.P. Başkanlığı'na getirilmesi konusu da görüşülmüştür. Faik Ahmet Barutçu hatıralarında, “*Alaattin Tiritioğlu'nun İstanbul parti reisliğine tayinini Başvekilin (Ş. Saraçoğlu) tensip ettiğini, İnönü'nün Başvekile bıraktığı bu tayin işine ses çıkarmadığını*” ve bu tayini Umumi Heyete, Memduh Şevket beyin anlattığını ifade etmekte, toplantıda olmayan A. Tiritioğlu'nun ise, bu görevi çok istediğini dile getirmektedir⁴⁰.

Alâettin Tiritioğlu'nun bu dönemki siyasi hayatında en dikkat çekici olaylardan biri de, hiç şüphesiz, C.H.P.'nin ve Türk siyasî hayatının geleceğini derinden etkileyen tartışmaları ve oluşumları tetikleyen, Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve görüşmeleri olmuştur. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve görüşmeleri öyle bir ortam hazırlamıştır ki, Toker'in deyimi ile “*Menderes adında bir politikacıyı sahne ışıklarının önüne çıkarırken*”⁴¹, Menderes'in sık sık karşılıklı tartışmalar içine girdiği ve hükümetin sözcüsü durumunda bulunan Alâettin Tiritioğlu'nu da, hırçın bir politikacı olarak siyasî gündeme taşıyan bir vesile olmuştur. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun esaslarının açıklandığı, 5 Ocak 1945 günü muhalif sesler yükselmeye başlamış, 14-18 Mayıs 1945'te gündeme gelen Toprak Kanunu tasarısı sırasında, parti içi muhalefet doruğa ulaşmıştır. Kanun tasarısı tartışmalarında Menderes tasarısı eleştiren bir konuşma yapmıştır⁴².

Toprak reformu görüşmeleri sürecinde, reformun temelini oluşturan, 17. madde üzerindeki tartışmaların şiddetle yoğunlaştığı⁴³ günlerde, Alâettin

³⁸ TBMMZC, Devre VII, C. 15, Ankara 1945, ss. 39.

³⁹ TBMMZC, Devre VII, C. 2, Ankara 1943, ss. 23.

⁴⁰ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasî Hâtıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye*, C. II, Ankara 2001, s. 687.

⁴¹ Metin Toker, *Tek partiden Çok Partiye*, İstanbul 1970, s. 78.

⁴² TBMMZC, Devre VII, C. 17, Ankara 1945, 54. Birleşim, ss. 59 vd.; 55. Birleşim, ss. 101 vd.; 56. Birleşim, ss. 129 vd.; 57. Birleşim, ss. 164 vd.; Feroz Ahmad-Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara 1976, s. 13; Cem, Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 1990, s. 9-10'da, Ş. Saraçoğlu'nun konuyla ilgili ifadelerini şöyle naklediyor; “*Bilhassa Menderes son bir gayretle ameleye toprak vermemeğe ve verdirmemeğe için elden gelen gayreti gösteriyordu*”; Hikmet Bilâ, *CHP 1919-1999*, İstanbul 1999, s. 104.

⁴³ Bilâ, a.g.e., s. 105.

Tiritoğlu'nun reformla ilgili tartışmaların en üst noktaya çıktığı yer olan komisyonu, Londra'da serbest konuşmacıların ne isterlerse konuştukları "Hayd Park'a" benzetmesi, Başbakan İsmet İnönü'nün kulağına gitmiş ve bu sözler onu sinirlendirmiştir. Bunun üzerine Çankaya'ya çağrılan Alâettin Tiritoğlu'na, İsmet İnönü yine aynı konuyu açmış ve yapılan görüşmenin sonunda: Çankaya'da o gece, tasarımı kurtarmak amacı ile Alâettin Tiritoğlu'nun müsveddesini hazırladığı ve İsmet İnönü'nün bu müsvedde üzerinde değişiklikler yaptığı -17. maddeyi değiştiren onu yumuşatan- yeni bir tasarı maddesi hazırlanmıştır⁴⁴.

Bu konuyla ilgili olarak, Faik Ahmet Barutçu, "partinin bir empozisyonu manzarası vermemek için de işin idaresi Alaattin Tiritoğlu'na verilmiştir" demektedir⁴⁵. Alâettin Tiritoğlu ve 320 partilinin imzası ile yapılan değişiklik önergesiyle, 17. maddenin yerine revize edilerek hazırlanan bu yeni tasarı kabul edilecektir. 17. maddenin 321 imzalı önergede olduğu şekliyle kabul edilmesi bir çok suçlamayı da beraberinde getirmiştir⁴⁶; örneğin, bu önergenin parti emri ile imzalatıldığını söyleyen Menderes'e ve muhaliflere Alâettin Tiritoğlu'nun sert çıkışları olmuş⁴⁷, bazı milletvekillerinin komisyon çalışmalarını baltalamaya çalıştıklarını ve özellikle Menderes'in 17. maddeyi kamuoyuna yanlış tanıtmaya çalıştığını ileri sürerek komisyon sözcüsü olan Menderes'in "hükümet tasarısını kuşa çevirdiğini" dile getirmiştir⁴⁸. A. Tiritoğlu, kanunun 17. maddesini, Ortaçağ müesseseleri olarak gördüğü köyleri tümüyle tek bir kişinin malı yapan ve köylüleri nesiller boyu hiçbir hakka sahip olmadan üzerinde yaşadıkları topraklarda çalışmaya zorlayan yarıcı ve ortakçığa son vermeye yönelik olduğu için savunmuştur⁴⁹. Görüşmeler sırasında konuya dair söz alan Menderes ise,

"Çok garip bir tecellim var arkadaşlar: teklifin aleyhinde veyahut da bazı hükümlerin aleyhinde söz söylemiş tek arkadaş benmişim gibi, arkadaşım Alâettin Tiritoğlu beni bahis mevzuu ediyor".

Derken, Türkoğlu'nun da "onlar fikir söylediler, siz polemik yapıyorsunuz" diyerek çıkışması üzerine, Menderes:

⁴⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1938-1950*, C. II, İstanbul 2000, s. 349.

⁴⁵ Barutçu, *a.g.e.*, C. II, s. 723.

⁴⁶ TBMMZC, Devre VII, C. 18, Ankara 1945, ss. 51-90.

⁴⁷ Alâettin Tiritoğlu'nun tutumu hakkındaki yorumları için bkz., Toker, *a.g.e.*, s. 81, 82.

⁴⁸ Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Ankara 1974, s. 362-363; Bilâ, *a.g.e.*, s. 106.

⁴⁹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul 1996, s. 112, dip not, 58.

“Muhterem arkadaşlar, bu takrir hakkında ne söyledim ki muaheze ediliyorum? Arkadaşlar benzeniz dedim ki, bu takririn imzalanması bu kürsüde konuşmayı faydasız ve lüzumsuz hale getirmiştir. Aynı sözleri Hikmet Bayur arkadaşım da bazı diğerk arkadaşlarım da söyledi. Hiç birisi söylememiş dahi olsa vakta bu değil midir? Burada bu konuda konuşmak bu takrir muvacehesinde faydasız ve neticesiz kalmıştır. Takririn imzalanış ve hazırlanış tarzına gelince: Bunun hakkında söyleyeceğim hiçbir şey yoktur. Neler olduğunu vicdanlarınıza eğilerek cevaplarını alabilirsiniz. Benzeniz bunun ilerisinde bir şey söyleyecek değilim”.

Diyerek, Alâettin Tiritöğlü'ndan başka hiçbir kimsenin kendisine bu şekilde sert çıkışlar yaparak itiraz edeceğini ummadığını, onun da bu tepkili sözlerini sırf polemik olarak söylediğini tahmin ettiğini ifade etmiş, onun kendisine karşı takındığı tavrın değerlendirmesini de milletvekillerinin takdirine bıraktığını söylemiştir⁵⁰. Sonuçta diğerk önergeler reddedilerek meclisi ikiye bölen 17. madde Alâettin Tiritöğlü, Saffet Arıkan ve 319 arkadaşları tarafından verilen değişiklik önergesiyle, değiştirildiği şekliyle kabul edilmiştir⁵¹. Böylece 11 Haziran 1945 yılında Çiftçiye Topraklandırma Kanunu büyük siyasî tartışmaların sonunda, belki de daha büyük siyasî tartışmaları da beraberinde getirerek, kabul edilmiş oluyordu. Bu kanun hiç uygulanmadığından umulan sonuçları da doğurmadı. Aksine C.H.P. içinde muhalefetin kuvvetlenmesine yol açtı⁵².

Alâettin Tiritöğlü, Türk siyasî hayatının bu en çalkantılı dönemlerinde böyle yer alırken, çok geçmeden kendini ikinci bir çalkantının içinde buluyordu. Bu da Tan Olayları idi⁵³. Bu olayları onun şahsî bir tasarrufu olarak değerlendirmek ne derece doğru olur bilinmez ama, Tan Olayları esnasında İstanbul C.H.P. İl Başkanı olması⁵⁴, gençleri olaylara sevk eden tutuklulara, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde sigara ikram etmesi⁵⁵ gibi tutumları, söz konusu olaylarda etkisinin olmadığını da söylemeyi imkansızlaştıran bir veri olarak karşımıza çıkar.

⁵⁰ TBMMZC, Devre VII, C. 18, Ankara 1945, ss. 68.

⁵¹ TBMMZC, Devre VII, C. 18, Ankara 1945, ss. 90.

⁵² Goloğlü, a.g.e., s. 363; Ahmad-Turgay, gös. yer; Necdet Ekinci, *II.Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, İstanbul 1997, s. 294-295; Bilâ, a.g.e., s. 106; Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 2001, s. 49.

⁵³ Tekin Erer, *Basında Kavgalar*, İstanbul 1965, s. 164-176; Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, İstanbul 1969, s. 334-343; Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973, s. 166-169.

⁵⁴ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 490.01.663.220.1, (Bundan böyle B.C.A. şeklinde gösterilecektir).

⁵⁵ Şerafettin Pektaş, *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, İstanbul 2003, s. 56.

Daha sonraki dönemde, Alâettin Tiritöğlu, kısa bir süre için Cidde Elçiliği görevinde bulunmuştur. 25.01.1950 tarihli karar ile Cidde Elçiliği'ne tayin edilmiş olan Alâettin Tiritöğlu'nun, bu görevine son verilmesi ise, Dışışleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 23.06.1950 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu arada kararnamede imzası yer alan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü⁵⁶ isimleri söz konusu gelişmede, T.B.M.M.'deki Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve görüşmeleri sırasındaki Menderes-Tiritöğlu çekişmesinin etkili olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Zira Tiritöğlu'nun görevine son verilmesi teklifini yapan Dışışleri Bakanlığı'nın başında Fuat Köprülü bulunmaktadır. Alâettin Tiritöğlu da, bu görevinden 25 Ağustos 1950'de istifa etmiştir⁵⁷.

Yakın dönem Türk siyasal hayatında hep aktif roller üstlenen Alâettin Tiritöğlu'nun bundan sonraki yılları, Türk siyasetinde yeni arayışlara ve oluşumlara yön veren bir koşuşturmaca şeklinde geçecektir. O, Şubat 1957'de C.H.P'den ayrılarak Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne geçmiştir⁵⁸. Kendisi ile C.M.P.'ye girişi hakkında görüşme yapan gazetecilere, Alâettin Tiritöğlu C.M.P.'ye giriş nedenini şöyle açıklamıştır:

*“Demokratik prensipler uğrunda samimiyet ve fedakarlığın en çetin imtihanını tarih ve umumi efkâr önünde şerefle vermiş bir kadroya sahip bulunan C.M.P.'de çalışmayı memleket için en hayırlı bir yol saydım. Bu partiye iltihakımın sebebi budur.”*⁵⁹

Alâettin Tiritöğlu, C.M.P.'nin Türkiye Köylü Partisi ile birleşme sürecine girmesi üzerine, partiden ayrılanların aksine parti içi muhalefet kanadında yer almıştır. C.M.P.'ye sosyalist bir kimlik kazandırma niyetindeki A. Tiritöğlu, Yunus Koçak, Şükrü Bıçakçı ve Niyazi Ağırnaslı ile birlikte Osman Bölükbaşı'nın parti genel başkanlığından uzaklaştırılması için bir hareket başlatmışlar ve partinin yeni kimliği hakkında bir proje hazırlamışlardır.

*“C.M.P. bugün bir fikir ve doktrin partisi olmaktan çok, bir idealistler partisidir. C.M.P. sosyalist esasları savunmalı ve ismini ‘Türkiye Sosyalist Köylü Partisi’ olarak değiştirmelidir”*⁶⁰.

Şeklinde özetlenebilecek fikirleri, C.M.P.'nin geleceği hakkında bu grubun niyetini ortaya koymaktaydı. Osman Bölükbaşı'nın bu duruma

⁵⁶ B.C.A., 30.18.1.2-123.52.9.

⁵⁷ Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939, C. II, s. 554.

⁵⁸ Ahmad-Turgay, a.g.e, s. 159.

⁵⁹ Cumhuriyet, 3 Şubat 1957, s. 1.

⁶⁰ Deniz Bölükbaşı, Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı, İstanbul 2005, s. 259.

kayıtsız kalması beklenemezdi. C.M.P.'nin 3. Büyük Kongresi bu gergin atmosferde gerçekleşmiş, doktrin tartışmaları sonunda, söz konusu muhalif sosyalist grup partiden uzaklaştırılarak, Osman Bölükbaşı yeniden genel başkan seçilmiştir⁶¹. Bunu üzerine A. Tiritöglü sosyalist bir çehre kazandırmak isteğiyle katıldığı bu partiden, amacına ulaşmadan ayrılmak durumunda kalmıştır⁶².

27 Mayıs sonrası ortaya çıkan siyasî hava sosyalist faaliyetler için uygun bir ortam hazırlamıştır. Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in, gazetecilerin bir sorusunu: “*Bir sosyalist partinin lüzumuna inanıyorum*” şeklinde cevaplandırması, sosyalist faaliyetleri harekete geçirmiş ve canlandırmıştır. Nitekim, eski bir C.H.P.'li olan Alâettin Tiritöglü da, yeni bir parti kurmak için kolları sıvamış ve kadro kurma arayışlarına başlamıştır.

Bu anlamda önemli bir örnek, Nihat Erim'in günlüklerinde yer almaktadır. N. Erim günlüklerinde, A. Tiritöglü'nun kendisine telefon ederek, ziyaretine geldiği ve birlikte yeni bir parti (Sosyal Demokrasi Partisi) kurmayı teklif ettiğini fakat “*Ben C.H.P.'liyim diyerek reddettiğini*” belirtmektedir⁶³.

Ancak A. Tiritöglü'nun çabaları meyvesini vermiş; nihayetinde O ve arkadaşları, 10 Ocak 1960'da Sosyalist Parti adıyla yeni bir parti kurmuşlardır. Genel merkezi Ankara'da gösterilen partinin diğer kurucuları ise: Âtîf Akgüç, Şemseddin Diler, İhsan Üngör, Şükrü Bıçakçı, Rahmi Çetinel, Sedat Ergil ve Ahmet Naim Toksöz idi⁶⁴. 20 Ocak'ta Pera Palas'ta düzenlenen basın toplantısı ile partinin programı ve siyasî görüşleri genel başkan Atîf Akgüç tarafından açıklanmıştır⁶⁵. Buna göre; kamuya ait iktisadi teşekküller kurma ve devletçilik gibi bazı sosyalist ilkelerin, daha titiz ve sistemli, sosyal amaca daha uygun bir şekilde gelişmesini sağlamak, işçinin, köylünün ve tüm çalışanların, kısacası top yekun tüm vatandaşların yaşam seviyesini yükselterek memlekette sosyal refahı yaymak ve halkın menfaatçi çevreler tarafından istismarına engel olmak⁶⁶, şeklinde kısaca

⁶¹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 260.

⁶² *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1960, s. 1.

⁶³ Ahmet Demirel (Haz.), *Nihat Erim Günlükler 1925-1979*, C. II, İstanbul 2005, s. 721.

⁶⁴ Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Partiler*, Ankara 1967, s. 670; Ahmad-Turgay, *a.g.e.* s. 205; Sosyalist Parti genel merkez adresi, Işıklar Caddesi Ganiöglü Han No: 26-Ankara, bkz. *B.C.A.*, 30.1.0.0-48.289.1.; Igor P. Lipovsky, *The Socialist Movement in Turkey 1960-1980*, New York, Köln 1992, s. 88.

⁶⁵ *Cumhuriyet*, 20-21 Ocak 1960, s. 1, 5.

⁶⁶ F. Hüsrev Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, İstanbul 1965, s. 91.

özetleyebileceğimiz bir amacı taşıyan bu partinin, 13 maddelik programı ve 54 maddelik Sosyalist Parti tüzüğü bulunmaktaydı⁶⁷.

Avukat Âtîf Akgüç tarafından yazılan, “*Eski ve Yeni Sosyalist Partiler*” adlı kitapçıga, Alâettin Tiritoğlu’nun yazdığı önsözde:

“*Memleketimizde İkinci Meşrutiyet’ten beri sayısı on sekizi bulan sosyalist ve sosyalizan partiler kurulmuştur. Fakat maâlesef, bir kısmı kültürsüzlük yüzünden, bir kısmı da komünizme bir nevi’ perde gibi kullanıldığından barınamamışlardır. 1945 senesinde de demokratik rejime ciddî ve samimi olarak intikalimizden sonra, memleketimizde de bir Sosyalist Parti’nin kurulmasını daima düşünmüşümdür.*”⁶⁸.

Diyen ve geçmişteki benzer oluşumların analizini yapan Alâettin Tiritoğlu’nun, entelektüel, batılı anlamda sosyalist bir yapılanmanın Türkiye’de gelişmesi düşüncesi ile hareket etmiş olduğu söylenebilir⁶⁹.

O, Sosyalist Partinin “*Batılı manasıyla kurulmuş bulunan fikir partilerinden birisi olduğuna*”⁷⁰ inanmıştır. 4 Aralık 1945 tarihinde “*komünizmi tel’in mitingi*”nde Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi olarak bulunduğu “*Ensemde komünizmin soğuk nefesini hissediyorum*” diyen Alâettin Tiritoğlu için sosyalizm, demokratik hedeflere yönelmiş bir iyi niyetten ibarettir⁷¹. Sosyalist Parti yöneticileri başlangıçta seçimlere girme düşüncesi taşımıyorlardı. Seçimlere katılmak yerine, seminerler ve konferanslar düzenleyerek yayın çalışmalarında bulunarak bir “*sosyalist okul*” şeklinde yapılanmayı hedefliyorlardı.

Cemal Gürsel’in Sosyalist Parti’nin varlığını kabul etmesi ve gelişmesinin faydalı olacağını belirtmesi üzerine, Sosyalist Parti yöneticileri seçimlere katılmaya karşı olan Avukat Âtîf Akgüç ve arkadaşları ile seçimlere katılma taraftarı olan Genel sekreter Alâettin Tiritoğlu ve arkadaşları olmak üzere ikiye bölündü. Kurucuların büyük bir bölümü Âtîf Akgüç gurubu idi. Baş gösteren bu ayrılık havası neticesi Ağustos-Eylül 1960 tarihleri arasında Âtîf Akgüç gurubu partiden istifa ettiler⁷². Bu ayrılığın ardında fikrî bir ayrışmanın etkili olmadığı da söylenemez. Zira parti yöneticilerinin bir bölümü bilimsel alanda sosyalizmi yaymak, yani partiyi eğitimcilere dayandırmak ve bunlar aracılığıyla işçi sınıfını uyarmak arzusundaydılar.

⁶⁷ Tevetoğlu, *gös. yer.*

⁶⁸ Tevetoğlu, *a.g.e.*, s. 671.

⁶⁹ Aclan Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler (1871-1972)*, İstanbul 1972, s. 360.

⁷⁰ *B.C.A.*, 30.1.0.0-48.289.1.

⁷¹ Sayılğan, *gös. yer.*

⁷² Tevetoğlu, *a.g.e.*, s. 671-672; Lipovsky, *a.g.e.*, s. 89.

A. Tiritöğlü, Minnetullah Haydaröğlü, Şükrü Bıçakçı ve Muzaffer Belig bu görüşteydiler. Atıf Akgüç, İhsan Üngör, Sedat Erbil ve Rahmi Çetinel gibilerin oluşturduğı diğler grup ise, sosyalizmden söz etmeksizin, işçi sınıfını örgütlemek ve belirli bir güce ulaşınca bu oluşumu sosyalist işçi partisine dönüştürmek düşüncesini taşımaktaydılar. Ancak, partide, A. Tiritöğlü'nun görüşü egemen olmuştu. Bu durum da, partiden ayrılmaların bir diğler nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır⁷³. 14 Kasım 1960 tarihinde Devlet ve Millî Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'e yazdığı mektupta:

*"... Sosyalist Partisi'ne memleketimizin geleceğine matuf fikirlerini söyleyebilmek imkanını temin etmenizi ve buna lütfen tavassutta bulunmanızı ve bu meclise diğler partilerle birlikte iştirakimizi temin buyurmanızı arz ve rica ederim"*⁷⁴.

Diyen Sosyalist Parti Genel sekreteri Alâettin Tiritöğlü'nun, seçimlere katılma arzusu net bir şekilde yer almakla beraber, Ankara, Bolu, Adana, Mersin ve Uşak'ta oluşturulan İl İdare Kurulları tarafından bir gelişme sağlanamamış ve mevcut başarısızlıklardan sorumlu tutulan Alâettin Tiritöğlü, Eylül 1961'de yapılan bir toplantıda genel sekreterlikten düşürülünce aynı gün partiden istifa etmiştir⁷⁵.

A. Tiritöğlü'nun etkin olduğı Sosyalist Parti'deki çalışmaları, C.H.P.'yi rahatsız etmiş, onun güçlenmesini istememiş ve C.H.P.'nin Sosyalist Parti'yi etkisiz kılma girişimleri parti çalışmalarını ve yeni katılımcıları olumsuz etkilemiştir⁷⁶. C.H.P.'nin söz konusu baskıları A. Tiritöğlü'nu derinden etkilemiş olacak ki, aşağıda sözünü edeceğimiz Sosyalist Kültür Derneğinin kuruluş aşamasında bu korkuları bir kez daha su yüzüne çıkacaktır.

Yahya Kanbolat hatıralarında, Tiritöğlü'nun kurduğı Türkiye Sosyalist Partisinin kendisini dağıtmasını ve Türkiye İşçi Partisine katılmasını T.S.P.'nin kurucuları arasında yer alan Minnetullah Haydaröğlü'nun kendisine naklettiğı şekliyle şöyle anlatmaktadır; Minnetullah Haydaröğlü, Mehmet Ali Aybar ile görüşmelerde bulunmuş ve nihayetinde birbiriyle yarışan iki partinin olumsuzluğu üzerine görüş birliğine vararak;

"sonunda Mehmet Ali Aybar'la, Türkiye Sosyalist Partisi'ni dağıtmayı ve buna karşılık, kişiliklerimize uygun yönetim yerlerinin bizlere verilmesi konusunda anlaştık" demektedir.

⁷³ Abidin Nesimi, *Yılların İçinden*, İstanbul 1977, s. 288, 289.

⁷⁴ *B.C.A.*, 30.1.0.0-48.289.1.

⁷⁵ Tevetöğlü, *gös. yer.*

⁷⁶ Nesimi, *a.g.e.*, s. 283-287.

Mehmet Ali Aybar ile yapılan bu anlaşmadan sonra, Türkiye Sosyalist Partisi kurucularının bazıları -Partinin dağıtılmasına karşı olan başkan A. Tiritioğlu'nun haberi olmaksızın- parti genel merkezinde acilen bir kongre yaparlar ve partinin dağıtılması kararını alırlar ve başta Minnetullah Haydaroğlu, olmak üzere yöneticilerin büyük bir çoğunluğu Türkiye İşçi Partisi'ne katılırlar⁷⁷.

1962 yılına gelindiğinde A. Tiritioğlu'nun Yön Dergisi çevresinde, Sosyalist Kültür Derneğinin kuruluş çalışmaları içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Yön Dergisi'nin yönetim merkezinde, Yön Hareketi'nin bir dernek çatısı altında toplanmasının gerekliliği öngörülen bir toplantıda, Doğan Avcıoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Hilmi Özgen ve A. Tiritioğlu "sosyalist" kelimesinin kullanımı konusunda uzun süren bir tartışmaya girmişlerdir. Zira A. Tiritioğlu, eylemin başarısı için sosyalist sözcüğünün kullanılmaması gerektiğini hususunda ısrar etmekte, C.H.P.'nin kendisinin solundaki girişimlere hoş bakmayacağını ve bu nedenle işin içine polisin gireceğini ileri sürerek böyle bir girişimin başarısız olmasından korktuğunu dile getirmişse de, sonuçta dernek adında "sosyalist" sözcüğünün kullanılmasına oybirliğiyle karar verilmiştir⁷⁸.

Çok geçmeden yeni bir siyasî oluşumun içinde yer alan Alâettin Tiritioğlu, bu kez Ali Ülgen ve Sıtkı Ulay ile birlikte Eylül 1964 tarihinde Sosyal Demokrat Partinin kuruluşunda yer almıştır. Uzun zamandır Sıtkı Ulay tarafından kuruluş hazırlıkları yapılan, Sosyal Demokrat Parti Genel Başkanlığı'na Ali Ülgen getirilmiş, Sıtkı Ulay Fahri başkan olmuş, partinin kurucuları arasında yer alan Alâettin Tiritioğlu ise, ikinci başkanlığa getirilmiştir. Sosyal Demokrat Partinin kuruluş tüzüğü ve dilekçesi 23 Eylül tarihinde valiliğe verilmiş ise de, bu parti sonraki süreçte bir türlü kendini toplayıp gelişememiştir⁷⁹.

Bu parti girişiminden de umduğu sonucu alamayan A. Tiritioğlu, Cumhuriyet Halk Partisi "ortanın solu" sloganını benimseyince bir grup arkadaşı ile birlikte tekrar Cumhuriyet Halk Partisine katılmıştır⁸⁰. Sonraki süreçte, siyasi hayatına C.H.P.'de devam eden A. Tiritioğlu, birkaç yıl sonra, genç denilebilecek bir yaşta vefat etmiştir.

⁷⁷ Yahya Kanbolat, *Olduğu Gibi*, Hatay 1979, s. 32, 33; Lipovsky, *a.g.e.*, s. 89; ayrıca Sosyalist Parti'nin, Bedrettin Örtensoy'un başkanlığını yaptığı Çalışma Partisi ile birleşmesi ve T.İ.P. ile ilişkileri konusunda farklı değerlendirmeler için bkz., Nesimi, *a.g.e.*, s. 289 vd.

⁷⁸ Kanbolat, *a.g.e.*, s. 40, 41.

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1964, s. 1; Ahmed-Turgay, *a. g. e.*, s. 280.

⁸⁰ *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939*, C. II, s. 554.

Alâettin Tiritöğlü, Paris Hukuk Fakültesi'nden hocası olan Gaston Jez'in, eserini Fransızca'dan Finans İlmî adıyla Türkçeye çevirmiş⁸¹ ve Mustafa Kemal Atatürk'e sunmuştur. Makbule hanım ile evliliklerinden, Armağan (1922-1944), Mehmet (1924-1975) ve Tomris (1927-?) isminde üç çocuğu olan ve İstiklâl Madalyası sahibi Alâettin Tiritöğlü, 28 Aralık 1969'da Ankara'da vefat etmiştir⁸².

SONUÇ

Batı Anadolu'nun küçük bir kasabasında dünyaya gelmiş olan Alâettin Tiritöğlü, Yunan işgali ile birlikte, memleketinde oluşan millî heyecana kayıtsız kalmayarak, Millî Mücadele yanlısı gençlerin önde gelenlerinden biri olmuş, 20 günlük evli iken cepheye koşarak işgallere karşı başlatılan kutsal bir direnişin içinde yer almıştır.

İyi bir eğitim almış olan Alâettin Tiritöğlü'nun, hayatının bundan sonraki yılları, siyasî hayatının başlangıcı niteliğindeki Halk Fırkasında çalıştığı ve Parti Müfettişliği yaptığı günlerdir. Alâettin Tiritöğlü'nun, Belediye Başkanı, C.H.P. Milletvekili ve İstanbul İl Başkanı olarak görev yaptığı sürede, siyasî hayatında en dikkat çekici olaylardan biri, hiç şüphesiz Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve görüşmeleri; diğeri ise, Tan Olayları olmuştur. Yakın dönem Türk siyasî hayatında hep aktif roller üstlenen Alâettin Tiritöğlü'nun C.H.P.'den ayrılmasından sonraki yılları, Türk siyasetinde yeni arayışlara ve oluşumlara yön veren bir koşuşturmaca şeklinde geçmiş; kuruluşunda yer aldığı ya da yeni ümitlerle katıldığı siyasi partilerden aradığını bir türlü bulamamıştır.

Gerek Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu⁸³ gerek, Tan Olayları⁸⁴ gerekse, T.B.M.M.'de beyan ettiği düşünceleri nedeniyle hakkında farklı değerlendirmeler yapılmışsa⁸⁵ da, O, Millî Mücadele kuşağının, yakın dönem Türk siyasi hayatında yer edinmiş, iz bırakmış renkli simalarından biridir.

⁸¹ Gaston Jez, *Finans İlmî*, Çev. Alâettin Tiritöğlü, II. Baskı, Ankara 1939.

⁸² *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939*, C. II, s. 553-554.

⁸³ Barutçu, *a.g.e.*, C. II, s. 722-727, 729, 732, 734, 741, 746, 945, 946.

⁸⁴ Tan Olayları hakkında, "solcu avı", "bir terör olayı" şeklindeki benzetmeler ya da değerlendirmeler için Bkz., Orhan Koloğlü, *Ecevit İle CHP: Bir Aşk ve Nefret Öyküsü*, İstanbul 2000, s. 69; Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 181.

⁸⁵ M. Yılmaz, Barutçu'dan, *a.g.e.*, C. II, s. 666'dan naklettiği, Rauf Orbay hakkında sarf ettiği cümlelerden hareketle, Alâettin Tiritöğlü'nun tutumunun, "dönemin hükümeti ve C.H.P. içindeki ırkçı eğilimi yansıtmaktadır, ama dönemi tamamen yansıtmamaktadır". Demektedir. Bkz., Murat Yılmaz, "Rauf Orbay", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık*, C. 5, İstanbul 2003. s. 65, dip not, 20.

KAYNAKÇA

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Alâettin Tiritioğlu, Sicil Dosyası, 5 D, 7 D.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

30.1.0.0-48.289.1.

30.18.1.2-123.52.9.

490.01.663.220.1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Devre V, C. 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, Ankara 1937.

Devre VI, C. 2, 3, Ankara 1939.

Devre VI, C. 10, 11, Ankara 1940.

Devre VI, C. 18, 19, Ankara 1941.

Devre VII, C. 2, Ankara 1943.

Devre VII, C.11, Ankara 1944.

Devre VII, C. 15, 18, Ankara 1945.

Cumhuriyet Gazetesi

3 Şubat 1957, 20-21 Ocak 1960, 23 Eylül 1964.

Kitap ve Makaleler

AHMAD, Feroz-Bedia Turgay; *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

AKTAŞ, Erhan; *Atatürk ve Uşak*, Yelken Matbaası, İstanbul 1981.

ALTAY, Fahrettin; *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul 1970.

ARIKOĞLU, Damar; *Hatıralarım*, Tan Matbaası, İstanbul 1961.

ATALAY, Besim; "Uşak'ta Milli Hareket", *Yakın Tarihimiz*, C. II, S. 20, (12 Temmuz 1962), ss. 205-207.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; *İkinci Adam 1938-1950*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

BARUTÇU, Faik Ahmet; *Siyasî Hatıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye*, C. II, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2001.

BİLÂ, Hikmet; *CHP 1919-1999*, Doğan Yayınları, İstanbul 1999.

- BÖLÜKBAŞI, Deniz; *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, Doğan Kitap, İstanbul 2005.
- ÇALIŞLAR, İzzettin; "Kurtuluş Savaşı'nda Uşak'tan Hatıralar", *Uşak Halk Eğitim Dergisi*, C. 1, S. 2, (Mayıs 1978), ss. 5-10.
- DEMİREL, Ahmet (Haz.); *Nihat Erim Günlükler 1925-1979*, C. II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- EKİNCİ, Necdet; *II.Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997.
- ERER, Tekin; *Basında Kavgalar*, Renk-Tur Yayınları, İstanbul 1965.
- EROĞUL, Cem; *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.
- GOLOĞLU, Mahmut; *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974.
- HALİS; *Çanakkale Raporu*, Eser Matbaası, İstanbul 1975.
- JEZ, Gaston; *Finans İlimi*, Çev. Alâettin Tiritioğlu, Yeni Cezaevi Matbaası, II. Baskı, Ankara 1939.
- KANBOLAT, Yahya; *Olduğu Gibi*, Bayır Yayınları, Hatay 1979.
- KARPAT, Kemal H.; *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Afa Yayınları, İstanbul 1996.
- KOLOĞLU, Orhan; *Ecevit İle CHP: Bir Aşk ve Nefret Öyküsü*, Büke Yayıncılık, İstanbul 2000.
- LIPOVSKY, Igor P.; *The Socialist Movement in Turkey 1960-1980*, E.J. Brill, Leiden, New York, Köln 1992.
- NESİMİ, Abidin; *Yılların İçinden*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
- PEKTAŞ, Şerafettin; *Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul 2003.
- SAYILGAN, Aclan; *Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)*, Hareket Yayınları, İstanbul 1972.
- SERTEL, Sabiha; *Roman Gibi*, Ant Yayınları, İstanbul 1969.
- TEKELİ, İlhan-İlkin Selim; *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- TEVETOĞLU, Fethi; *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, (Yayınevi yok) Ankara 1967.
- TOKER, Metin; *Tek partiden Çok Partiye*, Baha Matbaası, İstanbul 1970.

- TOPUZ, Hıfzı; *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- ; *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- TÖKİN, F. Hüsrev; *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, Elif Yayınları, İstanbul 1965.
- TUTSAK, Sadiye; *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Uşak (1923-1933)*, Uşak Belediyesi Yayınları, İzmir 1998.
- TÜMER, Haşim; *Uşak Tarihi*, Gün Matbaası, İstanbul 1971.
- Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M.-IV. Dönem 1931-1935, C. I, T.B.M.M.-V. Dönem 1935-1939, C. II, T.B.M.M. Yayınları*, Ankara 2001.
- TÜRKMEN, Zekeriya (Haz.); *İngiliz Kemâl (Ahmet Esat Tomruk) Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Uşak İl Yıllığı 1967*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1967.
- YEŞİL, Ahmet; *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- YILMAZ, Murat; "Rauf Orbay", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakârlık*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, ss. 54-65.
- Yurt Ansiklopedisi*, C. X, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1984.

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ
İSTANBUL

VİLAYET İDARE HEYETİ REİSLİĞİ
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

353

1945
2

42052

5 Şubat 1946

C.H.P. Genel Sekreterliğine
A N K A R A

3I/I/1946.

1945 senesi 2.inci altı aylık çalışma raporumuzun ekli olarak sunulduğunu arz ederim.
Sonsuz saygılarımla.
n.1.

Eki:Altı aylık çalışma raporu.

C.H.P.İstanbul İli İdare Kurulu Başkanı
Kütahya Milletvekili

Alâeddin Tiritioğlu

I
4. II 1946

Notu alındı Sosyasma
7. II. 1946
L.
JK-

Ek 1: İstanbul İdare Kurulu Başkanı olarak, A. Tiritioğlu'nun CHP Genel Sekreterliği'ne sunduğu çalışma raporunun üst yazısı, B.C.A., 490.01.663.220.1.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

Karar sayısı:
3
11430

KARAR

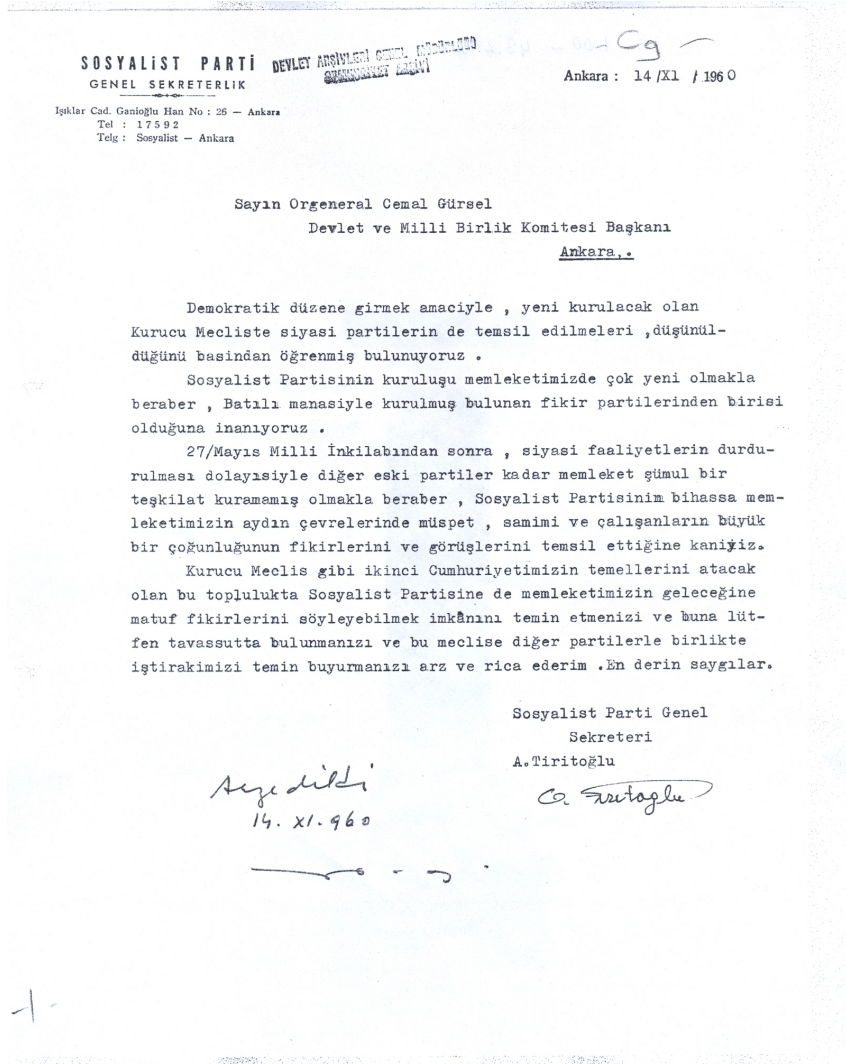
3/10496 sayılı ve 25/1/1950 tarihli kararla teyin edilmiş olan Alâettin Tiritoglu'nun Cidde Elçiliğine nihayet verilmesi, Dışişleri Bakanlığının 71865/287 sayılı ve 23/6/1950 tarihli yazısıyla yapılan teklifi üzerine, Bakanlar Kurulunca 23/6/1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CULHURBAŞKANI
C. Bayazıt

Başbakan A. Menderes	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı S. Ağca	Devlet Bakanı —	Adalet Bakanı M. F. Köprülü
Millî Savunma Bakanı B. F. Köprülü	İçişleri Bakanı A. Menderes	Dışişleri Bakanı İ. Köprülü	Malîye Bakanı M. F. Köprülü
Millî Eğitim Bakanı A. Başman	Bayındırlık Bakanı F. Beles	Eko. ve Ticaret Bakanı S. Ağca	Sa. ve So. Y. Bakanı M. F. Köprülü
C. ve Tekel Bakanı M. F. Köprülü	Terzî Bakanı M. F. Köprülü	Ulaştırma Bakanı M. F. Köprülü	Çalışma Bakanı M. F. Köprülü
			İşlemler Bakanı M. F. Köprülü

30 18 07 02 123 52 9

Ek 2: A. Tiritoglu'nun, Cidde Elçiliği'ne son verilmesine dair Bakanlar Kurulu kararı, B.C.A., 30.18.1.2-123.52.9.

Ek 3 A. Tiritoğlu'nun, Orgeneral Cemal Gürsel'e yazdığı mektup, B.C.A., 30.1.0.0-48.289.1.